

Ana Pascu

TRADIȚII LOCALE

Ghidul profesorului

Muzeul Țăranului Român și Centrul GeoMedia

2006

Toate drepturile aparțin autorului

Machetare și concepție grafică : **Marian Cazacu, Dan Palcu**

Desene : **Ana Pascu**

Tipar : **Editura Paralela 45**

Geoparcul Dinozaurilor Țara Hațegului, dincolo de rolul său în conservarea patrimoniului natural și cultural, constituie un mijloc de a pătrunde în tărâmul fabulos al legăturilor nevăzute și pline de simboluri dintre spațiul fizic și cel spiritual, pe care comunitatea l-a construit generație de generație. Această carte este parte dintr-o întreprindere mai largă, menită să ducă la înțelegerea spiritului locului și să stimuleze inițiative și resurse în păstrarea identității Țării Hațegului.

Acest material a fost realizat în cadrul proiectului SÎNTĂMĂRIA ORLEA – AUTOPORTRET EUROPEAN. NATURĂ ȘI CULTURĂ ÎN ȚARA HAȚEGULUI, finanțat de Ministerul Culturii și Cultelor – ADMINISTRAȚIA FONDULUI CULTURAL NAȚIONAL, sesiunea de finanțare nr. 1 / 2005.

Coordonator de proiect: Alexandru Andrășanu

INSTITUȚII PARTENERE ÎN PROIECT

Muzeul Țăranului Român, București – instituție coordonatoare

Universitatea București – Centrul GeoMedia

Școala Generală „Sîntămăria Orlea”, jud. Hunedoara

Primăria și Consiliul Local Sîntămăria Orlea, jud. Hunedoara

Doamnei profesoare Zinuca Gligor,
care a tors în șezătoare fire pentru aceste cărți

CAPITOLUL I

CURRICULUM LA DECIZIA ȘCOLII, premisă a învățământului modern

A lua decizii în privința cunoștințelor și modului de predare, a le adapta la nevoile reale ale elevilor, reprezintă premisa învățământului modern, făcută posibilă nu numai prin modificările materiilor din trunchiul comun, ci și prin prezența *Curriculumului la Decizia Școlii*.

Curriculumul la Decizia Școlii se situează la punctul de interferență dintre interesele elevilor (care au nevoie să fie pregătiți să întâmpine cerințele și problemele societății moderne, în care vor trăi și munci) și interesul școlii (care dorește să le asigure elevilor o pregătire cât mai bună, atât ca informație, cât, mai ales, ca deprinderi).

Dincolo de contribuția pe care o are în procesul de democratizare și modernizare a învățământului, transformat într-un sistem deschis, *Curriculumul la Decizia Școlii* reprezintă un pas important făcut în direcția pregătirii elevilor în funcție de multiplele lor nevoi reale: de la nevoile pragmatice, la cele sufletești și spirituale. Diversele tipuri de cursuri opționale puse la dispoziție urmăresc *aprofundarea* obiectivelor din curriculumul-nucleu (*opționalul de aprofundare* a unei materii prin noi unități de conținut), *extinderea* obiectivelor (*opționalul de extindere* a obiectivelor-cadru prin noi obiective de referință și noi conținuturi) sau *diversificarea* obiectivelor și conținuturilor, prin *opționalul – disciplină nouă*, care presupune noi obiecte de studiu, în afara celor din trunchiul comun, sau teme noi. Se adaugă, la clasele mai mari, și *opționalul integrat*, care propune studierea unei teme dintr-o arie curriculară sau mai multe.

Această diversitate urmărește în primul rând achiziția durabilă a competențelor necesare, dar și a unui bagaj de cunoștințe, necesar în viitor. Numai așa elevii se pot dezvolta armonios, în concordanță atât cu cerințele epocii, cât și cu propriile lor nevoi intelectuale și sufletești.

Cursul de Tradiții locale – între opțiune și necesitate

Considerăm folositoare prezența în *Curriculumul la Decizia Școlii* a unui curs opțional de *Tradiții locale*, mai ales în școlile din zonele rurale, moștenitoare ale unor identități culturale locale deosebite. Să nu

uităm că elevii din școlile rurale sunt defavorizați, în condițiile societății industriale actuale, iar identitatea lor este devalorizată pe nedrept. Moștenitori ai unei culturi puternice, acești copii nu știu să aprecieze frumusețea și valoarea moștenirii lor și, mai mult, nu știu să o transforme în avantaj. Satele se depopulează, tinerii își părăsesc locurile natale, atrași de mirajul orașului sau, mai nou, al țărilor străine.

Or, cuvântul de ordine al Uniunii Europene este „unitatea în diversitate”; prin programele sale, Uniunea Europeană încearcă să sprijine interculturalismul, cooperarea și respectul reciproc al diverselor culturi, tendință opusă uniformizării globale prin consumul culturii de masă. Prin aceasta, culturile locale și-au recâștigat respectul care li se cuvine dintotdeauna; rămâne ca și tinerii să li-l acorde.

De aceea, propunem ca obiectiv major al cursului de *Tradiții locale* dezvoltarea conștiinței valorii culturii locale: a identității Țării Hațegului ca zonă etnografică cu o cultură și o istorie specifice și valoroase.

Cursul se înscrie în seria *opționalelor – disciplină nouă*, deoarece presupune un nou obiect de studiu în afara celor din trunchiul comun, obiective de referință și conținuturi noi. Prezența celor câteva specii din literatura populară în programa de Limba și Literatura Română nu poate decât să faciliteze accesul copiilor la cultura locală, pe care o trăiesc în viața cotidiană. Totodată, cunoștințele noi îi vor ajuta să recepteze și altfel speciile sus-amintite decât ca valoare estetică, încadrându-le și pe ele într-un sistem de gândire diferit de cel modern, care a constituit multă vreme fundamentul culturii române: sistemul de gândire tradițional, care încă mai funcționează local. În același timp, copiii vor aplica și în cultura locală criteriul estetic, descoperindu-i frumusețea. Astfel, opționalul *Tradiții locale* contribuie și la fixarea cunoștințelor de literatură populară prevăzute în programele claselor V – VII, asigurând coerența în cadrul aceleiași arii curriculare, *Limbă și comunicare*.

Tradiții locale în contextul dezvoltării durabile

Cursul de *Tradiții locale* nu s-a născut ca o idee independentă, ci ca urmare a necesității de a facilita dezvoltarea durabilă a zonelor defavorizate din punct de vedere economic și ca o aplicație directă în Țara Hațegului, aflată în curs de dezvoltare prin transformarea ei într-un geoparc. În acest context, cursul a fost gândit ca făcând parte dintr-un pachet educațional modern, apt să ofere o șansă în plus tinerilor din zonele rurale.

Pachetul conține:

- ✱ pentru primul an de studiu (clasa a VI-a), cursul *Descoperirea naturii*, integrat în aria curriculară *Matematică și științe ale naturii*;
- ✱ în clasa a VII-a, cursul de *Tradiții locale*, în aria curriculară *Limbă și comunicare*;
- ✱ în clasa a VIII-a, un curs de *Dezvoltare durabilă*, făcând parte din aria curriculară *Om și societate*.

Acest pachet educațional își propune crearea unui cadru general pentru programele de dezvoltare locală aplicate în Țara Hațegului, prin întărirea identității și coeziunii sociale și pregătirea tinerilor pentru o dezvoltare durabilă în conformitate cu noile reglementări ale Uniunii Europene, care insistă pentru dezvoltarea ecologică.

Pachetul respectă cele mai noi reglementări din domeniul educației, propunând nu un enciclopedism al cunoașterii, ci o cultură contextualizată. Totodată, asigură o integrare armonioasă și mai eficientă a cunoștințelor și deprinderilor elevilor, prin corelarea a trei arii curriculare.

Pachetul educațional nu se rezumă la prezentarea naturii, tradițiilor și posibilităților de dezvoltare specifice unei singure zone. Principiile care au stat la baza celor trei manuale au un grad mare de generalitate și pot fi aplicate și altor zone rurale.

CAPITOLUL II

Cursul *Tradiții locale*

Principii și structură

Principiile care au stat la baza alcătuirii acestui manual au fost în concordanță cu ultimele reglementări:

- * Obiectivele de referință sunt adaptate nivelului de dezvoltare psihică și intelectuală a elevilor și pot fi atinse într-un an școlar.
- * Conținuturile și activitățile de învățare sunt alese astfel încât să asigure atingerea obiectivelor de referință.
- * Conținuturile au fost selectate astfel încât profesorul și elevii să aibă spațiu de creație.
- * Informațiile au caracter științific, sunt importante și funcționale.
- * Informațiile sunt prezentate astfel încât să stimuleze interpretări alternative și deschise.
- * Informațiile au fost alese așa încât să constituie un mijloc pentru formarea unor competențe, valori și atitudini.
- * Manualul oferă un mod de învățare care presupune înțelegerea și explicarea.
- * Manualul realizează formarea și informarea elevilor într-o manieră accesibilă.
- * Manualul stimulează răspunsul și spiritul de creativitate al elevilor.
- * Manualul poate fi utilizat independent de către elevi, deși este adresat în egală măsură elevilor și profesorilor.
- * Nu în ultimul rând, manualul are valoare estetică.

Manualul de *Tradiții locale* îndeplinește patru funcții:

- * *funcția informativă*: transmite cunoștințe;
- * *funcția formativă*: materialele conținute servesc la

exersarea muncii intelectuale și la obținerea unor competențe;

- ✱ *funcția stimulativă*: prin natura materialelor, contribuie la dezvoltarea interesului pentru creație;
- ✱ *funcția de autoinstruire*: deprinderile de muncă câștigate prin exersare vor ajuta elevul să se autoinstruiască și după încheierea muncii cu acest manual.

În ceea ce privește structura, manualul este alcătuit din: elemente de teorie etnologică, exerciții și modalități de evaluare.

Elementele de teorie etnologică fac parte din următoarele categorii:

- ✱ Noțiuni teoretice cu caracter general, valabile pentru cultura populară în general; ele sunt grupate în: *Definiții* (rit, ritual, credință etc.) *Amintește-ți!*, *Află mai mult!*, *De ținut minte*. Rubrica *Amintește-ți!* cuprinde noțiunile deja învățate, care asigură înțelegerea conceptelor noi.
- ✱ Informații cu caracter aplicat, despre cultura Țării Hațegului: cele mai importante sunt scrise în casete, iar informațiile mai rare sau cu caracter mai puțin general sunt concentrate în rubrica *Știați că...?*.

Informațiile și conceptele teoretice sunt așezate în casete, pentru a ușura manipularea lor și a acorda profesorului libertate de predare.

Exercițiile (numite așa în mod convențional, ele fiind de diverse tipuri și cu funcții diferite) au un rol aplicativ: îi „obligă” pe elevi să caute să se informeze, să stea de vorbă cu bătrânii, ajutând astfel nu numai la atingerea obiectivelor de referință, ci și la dezvoltarea capacității lor de comunicare, deziderat modern al ariei curriculare *Limbă și comunicare*. Exercițiile pot fi folosite cu funcții diferite: ca modalități de evaluare sau ca activități de învățare.

Totodată, manualul folosește noile descoperiri din psihologie, încercând să aplice *teoria inteligențelor multiple* a lui Howard Gardner (*Frames of Mind*, 1983). Considerând inteligența drept capacitatea cognitivă a omului, alcătuită dintr-un set de abilități, talente și deprinderi mentale, Gardner ajunge la concluzia că nu există un singur tip de inteligență, ci

mai multe, care se combină în proporții diferite la fiecare individ uman:

- ✱ *inteligența lingvistică*: capacitatea de a rezolva probleme și de a crea noi produse cu ajutorul codului lingvistic;
- ✱ *inteligența logico-matematică*: capacitatea de a opera cu modele, categorii și relații, de a ordona și interpreta datele;
- ✱ *inteligența spațial-vizuală*: capacitatea de a forma un model mental al lumii spațiale, de a opera cu ajutorul imaginii și reprezentărilor spațiului;
- ✱ *inteligența muzicală*: capacitatea de a rezolva probleme și de a crea cu ajutorul ritmului și melodiei;
- ✱ *inteligența corporal-kinestezică*: capacitatea de a rezolva probleme și de a crea cu ajutorul mișcării;
- ✱ *inteligența naturalistă*: capacitatea de a rezolva probleme și de a crea cu ajutorul clasificărilor și reprezentărilor din mediul înconjurător;
- ✱ *inteligența interpersonală*: capacitatea de a rezolva probleme și de a crea prin interacțiunea cu ceilalți;
- ✱ *inteligența intrapersonală*: capacitatea de a rezolva probleme și de a crea prin cunoașterea de sine.

După teoria lui Gardner, fiecare inteligență de care dispune individul poate fi folosită deopotrivă în calitate de conținut al învățării și de mijloc / mediu de comunicare a conținutului. Și evaluarea trebuie adaptată astfel încât să fie evaluate diferitele inteligențe. De aceea, Gardner propune evaluarea proiectelor elevilor în timpul alcătuirii lor. Astfel, evaluarea prin proiecte oferă avantajul de a contextualiza învățarea și implică totodată conștientizarea pașilor în rezolvarea problemei sau creării produsului. În plus, expunerea la medii variate stimulează diferitele inteligențe, scoțând în evidență combinația de inteligență specifică individului, informație care poate folosi și în predarea altor materii.

De aceea, în acest manual, exercițiile / mijloacele de evaluare folosesc diferite tipuri de inteligență. Specificul materiei avantajează inteligența lingvistică, inteligența logico-matematică și mai ales pe cea interpersonală, dar există și exerciții care se adresează inteligenței spațial-vizuale, muzicale, naturaliste și intrapersonale. Astfel, fiecare elev își poate găsi exercițiile pe care să-i facă plăcere să le rezolve și care să contribuie la dezvoltarea lui.

Exercițiile din manual caută să fie un prim pas spre rezolvarea

de proiecte. Proiectele individuale sau de grup sunt modalitatea de lucru cea mai des întâlnită în viața cotidiană. De aceea, în manual și în acest ghid vom propune, cu titlu facultativ, câteva idei de proiecte. Utilizarea proiectelor ca modalitate de evaluare are, în plus, avantajul că implică profund elevii în descoperirea tradițiilor, în păstrarea și în utilizarea lor; astfel, tradițiile locale nu mai rămân simple povești ale bunicilor, respectate în virtutea obișnuinței sau folosite în atragerea turiștilor cu apetit pentru cultură, ci sunt considerate în aspectul lor de cultură proprie, liber asumată.

Cursul *Tradiții locale* – conținut

Pentru acest tip de curs nu a fost încă elaborată o programă la nivel central; de aceea, autorii au avut libertatea (și și-au asumat responsabilitatea) de a propune: **obiective generale; obiective de referință; conținuturi; obiective operaționale pentru fiecare lecție; activități de învățare; modalități de evaluare.**

Conținuturile au fost alese urmărindu-se următoarele scopuri (**obiective generale**):

- ✱ asimilarea unor noțiuni-cheie esențiale: identitate locală, identitate etnică și identitate culturală;
- ✱ înțelegerea interculturalismului (viitoarea formă de conviețuire în Uniunea Europeană);
- ✱ înțelegerea diferențelor dintre două moduri de gândire care coexistă la nivel comunitar, dar și la nivel individual: modul de gândire tradițional și cel modern, cu scopul de a înțelege și accepta valoarea amândurora.

Ca **obiective de referință**, manualul propune:

- 1 asimilarea unor noțiuni culturale de maximă importanță: conceptul de identitate și formele ei: identitate locală, identitate etnică, identitate culturală;
- 2 asimilarea noțiunilor de etnologie esențiale pentru înțelegerea gândirii tradiționale: cultură (populară, primitivă, scrisă); caracterele culturii populare, mit, rit, ritual, practică magică, credință, datină, obicei, creație artistică, gândire

- simbolică, tradiție, funcție, variantă, zonă etnografică;
- 3 înțelegerea modului de funcționare a gândirii tradiționale: legătura dintre natură și cultură; funcția faptului cultural; contextul funcțional etc;
 - 4 asimilarea principalelor concepte tradiționale, legate de: spațiu, timp, oameni, comunitate, rânduială;
 - 5 cunoașterea tradițiilor locale, așa cum au fost și așa cum sunt, în evoluția lor de-a lungul timpului: obiceiuri, port, arhitectură locală, creații artistice etc.
 - 6 înțelegerea diferențelor dintre modul de gândire modern și cel tradițional;
 - 7 aprecierea valorii și frumuseții modului de gândire tradițional, cu nimic mai prejos de modul modern de gândire.

Obiectivele de referință trebuie atinse într-un an de zile. Împărțirea materiei în lecții se va face astfel încât să nu fie mai mult de trei-patru obiective operaționale de atins în fiecare lecție.

Pentru atingerea acestor obiective, materia a fost împărțită în următoarele **unități de învățare**:

- * *Natură și cultură*
- * *Spațiul*
- * *Timpul*
- * *Oamenii*
- * *Rânduiala vieții*

Împărțirea materiei pe unități de învățare are următoarele avantaje:

- * asigură un mediu de învățare coerent pe termen mediu și lung;
- * accentuează legătura tematică și conceptuală dintre lecții;
- * implică elevii în proiecte de învățare pe termen mediu și lung, obligându-i să facă conexiuni între noțiuni și să aprofundeze astfel învățarea.

Fiecare unitate de învățare cuprinde patru-cinci lecții și se încheie cu o evaluare sumativă.

Obiectivele operaționale ale cursului *Tradiții locale*:

Lecția 1 Natură și cultură

La sfârșitul lecției, elevii:

- ✱ vor ști ce este cultura, civilizația și identitatea colectivă;
- ✱ vor înțelege raportul dintre natură și cultură;

Lecția 2 Identitate culturală

La sfârșitul lecției, elevii:

- ✱ vor înțelege noțiunile de: identitate culturală, cultură primitivă, cultură populară și cultură cărturărească;
- ✱ vor descoperi câteva trăsături ale culturii (cunoaștere inegal distribuită membrilor comunității; elemente reale și imaginare);
- ✱ vor înțelege modul de transmitere a elementelor culturii.

Lecția 3 Cultură populară

La sfârșitul lecției, elevii:

- ✱ vor asimila noțiunile de: cultură populară; cultură materială și cultură spirituală; credință, obicei;
- ✱ vor înțelege modul de funcționare a gândirii simbolice;
- ✱ vor ști ce sunt creațiile artistice populare și prin ce diferă de creațiile culte;
- ✱ vor afla mai multe despre: mit, rit și ritual.

Lecția 4 Caracterele specifice folclorului (1)

La sfârșitul lecției, elevii:

- ✱ vor înțelege diferențele de formă pe care le antrenează

- transmiterea informației prin canalul oral și prin cel scris;
- * vor pricepe că există niște caracteristici speciale care individualizează cultura orală, datorate transmiterii orale;
 - * vor ști ce înseamnă caracterul oral și caracterul tradițional al culturii populare;
 - * vor înțelege importanța funcției faptului de folclor și a contextului funcțional.

Lecția 5

Caracterele specifice folclorului (2)

La sfârșitul lecției, elevii:

- * vor înțelege de ce cultura populară are caracter colectiv, anonim și sincretic;
- * vor înțelege de ce apar variantele.

Lecția 6

Cultură și identitate locală

La sfârșitul lecției, elevii:

- * vor înțelege noțiunile: zonă etnografică; identitate locală;
- * vor afla câteva date din istoria Țării Hațegului;
- * vor înțelege legătura strânsă dintre obicei și modul de trai.

Lecția 7

Cartea de identitate a comunei mele (lecție recapitulativă)

- * Se urmărește fixarea următoarelor noțiuni: cultură populară, identitate locală, identitate etnică, funcție și context funcțional, obicei, variante, zonă etnografică etc.
- * Se urmărește aprofundarea cunoștințelor despre zona etnografică căreia îi aparține satul.

Partea a II-a

Lecția 8

Concepția tradițională despre lume

La sfârșitul lecției, elevii:

- * vor înțelege că diferența dintre țărani și orășeni ține de moduri de gândire diferite;
- * vor înțelege concepția dualistă a spațiului din gândirea tradițională;
- * vor conștientiza faptul că locurile au valoare diferită și intră într-un sistem de gândire dual.

Lecția 9

Satul (1)

La sfârșitul lecției, elevii:

- * vor ști tipurile de sate românești;
- * vor ști din ce este alcătuit un sat;
- * vor înțelege noțiuni fundamentale ale modului de gândire tradițional: limita și continuitatea;
- * vor ști ce este hotarul satului.

Lecția 10

Satul (2)

La sfârșitul lecției, elevii:

- * vor înțelege valoarea pe care o acordă țăranii direcțiilor;
- * vor înțelege importanța drumului și a bisericii pentru sat;
- * vor stabili drumurile satului lor.

Lecția 11

Gospodăria țărănească (1)

La sfârșitul lecției, elevii:

- * vor înțelege diferența dintre două moduri de locuire diferite: cel țărănesc și cel modern;

- * vor pricepe că modul de locuire este determinat de nevoi, istorie, de concepția tradițională a spațiului, dar și de prestigiul social;
- * vor cunoaște funcțiile gardului.

Lecția 12

Gospodăria țărănească (2)

La sfârșitul lecției, elevii:

- * vor înțelege legătura dintre univers și interiorul țărănesc;
- * vor afla cum a evoluat casa de-a lungul timpului;
- * vor înțelege diferențele dintre interiorul țărănesc și cel modern;
- * vor afla funcțiile uneltelor și obiectelor din gospodărie;
- * vor ști ce sunt adăposturile și sălașele.

Lecția 13

Harta din memorie a satului meu (lecție recapitulativă)

- * Se urmărește fixarea următoarelor noțiuni: concepție tradițională a spațiului; locul bun și locul rău; drumul; hotarul; gospodăria;
- * Se urmărește înțelegerea diferențelor dintre două moduri de gândire diferite;
- * Se urmărește aprofundarea cunoștințelor despre satul natal.

Partea a III-a

Lecția 14

Diviziunile și calitatea timpului

La sfârșitul lecției, elevii:

- * vor cunoaște concepția tradițională a timpului;
- * vor înțelege diferențele dintre concepția modernă și cea

tradițională a timpului;

- ✱ vor afla valoarea diferită a timpului pentru țărani: valorile și rosturile diferite ale zilelor și lunilor.

Lecția 15

Calendarul

La sfârșitul lecției, elevii:

- ✱ vor înțelege că există mai multe calendare;
- ✱ vor înțelege că obiceiurile au dat naștere multor sărbători;
- ✱ vor ști că sărbătoarea este diferită de timpul cotidian;
- ✱ vor aprofunda cunoștințele lor despre tipurile de sărbători.

Lecția 16

Sărbătorile din satul meu (lecție recapitulativă)

- ✱ Se urmărește fixarea noțiunilor: timp bun, timp rău, timp de sărbătoare și timp cotidian; sărbătoare; obicei; calendar;
- ✱ Se urmărește aprofundarea cunoștințelor despre sărbătorile ținute în satul natal.

Partea a IV-a

Lecția 17

Familie, neam, comunitate

La sfârșitul lecției, elevii:

- ✱ vor înțelege ce înseamnă comunitate;
- ✱ vor ști ce înseamnă familia tradițională și neamul;
- ✱ vor înțelege ce sunt rudele spirituale: moașa, nașii.

Lecția 18

Forme de solidarizare

La sfârșitul lecției, elevii:

- ✱ vor afla despre alte forme de solidarizare din interiorul comunității: înfrățirea; nedeia; târgul; crâșma; șezătoarea și claca;
- ✱ își vor aprofunda cunoștințele despre formele de solidarizare din satul lor, prin comparația cu elementele cunoscute de ei.

Lecția 19

Hai în șezătoare (lecție recapitulativă)

- ✱ Se urmărește strângerea relațiilor dintre elevi și dintre elevi și profesori, după modelul tradițional al șezătorii;
- ✱ Se urmărește fixarea și aprofundarea noțiunilor: comunitate; solidarizare; ajutor reciproc;
- ✱ Se pot aprofunda cunoștințele despre creațiile artistice din sat: basme, povestiri, snoave, glume, strigături etc..

Partea a IV-a

Lecția 20

Din ce-i făcută rânduiala

La sfârșitul lecției, elevii:

- ✱ vor ști ce înseamnă rânduiala;
- ✱ vor înțelege diferențele dintre: ritual; obicei; gest cotidian;
- ✱ vor ști ce sunt descântecele și vrăjile;

Lecția 21

Vârstele omului (1)

La sfârșitul lecției, elevii:

- ✱ vor înțelege noțiuni fundamentale ca: riturile de trecere; integrarea în neam și comunitate;

- * vor cunoaște concepția tradițională despre naștere;
- * vor afla despre rolul moașei; numele pruncului; botez.

Lecția 22

Vârstele omului (2)

La sfârșitul lecției, elevii:

- * vor aprofunda cunoștințele despre riturile de trecere;
- * vor înțelege concepția tradițională a nunții și a morții; despre lumea albă și lumea neagră.

Lecția 23

Ocupațiile tradiționale

La sfârșitul lecției, elevii:

- * vor ști că ocupațiile se dezvoltă în strânsă legătură cu mediul de trai;
- * își vor completa cunoștințele despre agricultură și păstorit;
- * vor înțelege diferența dintre ocupație și meșteșug;
- * vor sesiza schimbările de mentalitate din ultimii 50 de ani.

Lecția 24

Portul de la țară (1)

La sfârșitul lecției, elevii:

- * vor înțelege funcțiile hainei;
- * vor cunoaște evoluția costumului popular femeiesc în secolul al XIX-lea;
- * își vor aprofunda cunoștințele despre influențele din portul popular hațegan;
- * vor înțelege funcțiile pieptănăturii.

Lecția 25

Portul de la țară (2)

La sfârșitul lecției, elevii:

- ✱ își vor completa cunoștințele despre portul bărbătesc și despre portul nemeșesc.

Lecția 26

Parada modei țărănești (lecție recapitulativă)

- ✱ Se urmărește fixarea cunoștințelor despre port și pieptănături (țesere, funcții, culori, evoluție);

Lecția 27

Lada cu zestre (lecție de recapitulare generală)

- ✱ Se urmărește recapitularea noțiunilor fundamentale învățate de-a lungul anului: cultură; cultură populară și cultură scrisă; identitate (culturală, locală, etnică); concepția tradițională a lumii; gândire simbolică și gândire primitivă; spațiul; timpul; comunitate; familie, neam; integrare prin rituri de trecere etc., prin evaluarea fișelor de informație, de observație directă și de informator realizate;
- ✱ Se urmărește recapitularea cunoștințelor despre satul natal;
- ✱ Se urmărește evaluarea atitudinii față de lumea tradițională a satului.

Activități de învățare - sugestii

Pentru obiectivul nr. 1:

- ✱ exerciții de lectură și înțelegere globală a textului;
- ✱ exerciții de identificare a caracteristicilor tipurilor de identitate;
- ✱ exerciții de adunare și selectare de informații;

Pentru obiectivul nr. 2:

- * exerciții de lectură și înțelegere globală a textelor-suport;
- * exerciții de aplicare a noțiunilor teoretice;
- * realizare de fișe de informație;

Pentru obiectivul nr. 3:

- * lectura explicativă a textelor-suport;
- * exerciții de aplicare a noțiunilor învățate;
- * rezolvarea de situații-problemă;

Pentru obiectivul nr. 4:

- * lectura explicativă a lecțiilor-suport;
- * exerciții de comparare între două culturi diferite;

Pentru obiectivul nr. 5:

- * realizarea de fișe de informație și de observație directă;
- * realizarea de desene, culegere de mostre;

Pentru obiectivul nr. 6:

- * exerciții de comparare între modul de gândire tradițional și cel modern;

Pentru obiectivul nr. 7:

- * exerciții de identificare a valorii estetice a unor texte literare culese de elevi;
- * exerciții de comparare a două variante ale aceleiași creații artistice.

Tipuri de lecție ce pot fi folosite în predarea *Tradițiilor locale* (sugestii)

Ținând cont de natura obiectului de studiu, în predarea primei unități de învățare, care se caracterizează prin noutate și printr-un grad de dificultate sporit, cele mai frecvente vor fi *lecțiile de transmitere și însușire a noilor cunoștințe*. În acest tip de lecții, cadrul didactic va avea rolul cel mai important. Ca metode de transmitere a cunoștințelor, le recomandăm pe cele expositive: *conversația, discuția colectivă și problematizarea* și metodele bazate pe lectura textului scris (munca cu manualul): *lectura explicativă*.

La sfârșitul unității, recomandăm să fie ținută o *lecție de recapitulare și sistematizare a cunoștințelor*. Prima unitate de învățare se încheie cu o *lecție de evaluare a cunoștințelor și deprinderilor*. Propunem, ca tip de evaluare, evaluarea bazată pe îmbinarea evaluării orale cu metode complementare de evaluare.

Deoarece prin studiul primei unități de învățare copiii dobândesc cunoștințele necesare, lecțiile următoare vor fi: *lecții de dobândire a noilor cunoștințe* (asimilate pe baza cunoștințelor deja dobândite), *lecții de formare de priceperi și deprinderi, lecții mixte* și, la sfârșitul fiecărei unități, *lecții de recapitulare și sistematizare și lecții de evaluare*.

Totuși, pentru că obiectul de studiu îl constituie tradițiile în mijlocul cărora trăiesc copiii, se recomandă profesorilor ca lecțiile să fie bazate pe **dezbatere**. Contribuția copiilor trebuie să ocupe un loc important în desfășurarea orei. Profesorul să fie moderatorul care veghează ca fiecare să aibă un cuvânt de spus, să-și prezinte rezultatele muncii.

De altfel, în manual sunt două feluri de exerciții: unele de evaluare a cunoștințelor copiilor și celelalte pregătitoare ale noilor lecții. Lecțiile vor fi de tip **seminar**: copiii pregătesc noua lecție prin munca individuală de acasă și vor avea un rol important în predare. Ei trebuie să înțeleagă că fără efortul lor, al tuturor, lecția nu se poate desfășura normal. În general, munca lor va consta în culegere de informații, obiceiuri, tehnici de lucru prin comunicarea cu familia (părinții și bunicii) și comunitatea (vecinii și oamenii mai vârstnici), alcătuire de fișe (de informații și de observație directă), desene, învățare a unor cântece vechi, toate punându-i cât mai mult în contact cu grupa de vârstă depozitară a tradiției. Rezultatele muncii lor sunt necesare pentru desfășurarea orelor, care au, începând cu a doua unitate, un puternic caracter aplicativ. Astfel, copiii se apropie de realitățile curente, învață să vadă frumusețea și valoarea lumii bunicilor lor și învață să și le însușească, să le considere și ale lor.

Totodată, toate aceste lecții ajută și la formarea deprinderilor și competențelor, bazându-se mult pe munca independentă a elevilor.

Înainte de *lecțiile de evaluare*, propunem să aibă loc câte o *lecție de recapitulare și sistematizare a cunoștințelor*, care contribuie la organizarea și consolidarea cunoștințelor elevilor. Propunem, ca subtipuri, lecția bazată pe un plan de recapitulare făcut de profesor, lecția bazată pe utilizarea fișelor adunate de elevi și, facultativ, lecția-vizită la un muzeu sau la un creator popular, care să le povestească elevilor, să le arate creațiile lui, să-i învețe și pe ei să lucreze.

Propunem ca lecție de recapitulare sau chiar ca lecție de evaluare organizarea unei șezători sau a unei clăci de muncă, în școală sau la unul dintre elevi acasă, la care să fie invitat și creatorul popular.

Sugestii pentru realizarea unei șezători sau clăci de muncă:

- ✱ Să fie reprezentată ideea de șezătoare, nu să fie imitată o șezătoare de demult: copiii să fie îmbrăcați cum vor, să lucreze ceea ce le place lor sau, dacă sunt la clacă la părinții unuia dintre elevi, să-i ajute la treabă în mod efectiv;
- ✱ Să fie încurajați să povestească din cele auzite de la bătrâni, dar și de-ale lor;
- ✱ Creatorul popular să-i îndrume la lucru, iar profesorul să modereze discret acțiunea, făcând-o cât mai naturală cu putință, lucrând cot la cot cu ei și dându-le tuturor copiilor ghies la vorbă. Copiii să nu știe că este lecție de evaluare! Dacă profesorul are talent de povestitor, este recomandat să le povestească și el copiilor întâmplări din copilărie, lucruri auzite de la alții, împănate cu glume și proverbe.

Structura lecției

Lecția trebuie considerată un parteneriat efectiv între profesor și elevi. Lecția este alcătuită din trei secvențe:

- ✱ secvența de receptare a situației-stimul;
- ✱ secvența de învățare;
- ✱ secvența de consolidare și aplicare în practică a celor învățate.

Secvențele sunt alcătuite din *evenimente instructionale*, care pot fi:

- * *captarea și orientarea atenției*: atenția elevului, de care depinde în mare măsură reușita învățării, trebuie câștigată la începutul orei și menținută pe parcurs. Profesorul să încerce să capteze interesul elevilor povestindu-le o întâmplare interesantă, o anecdotă care să evidențieze diferența dintre modul tradițional de gândire și cel modern, să-i întrebe pe elevi ce știu despre o problemă legată de lecția nouă etc. Conținutul accesibil, metodele care să angajeze elevii în predare, crearea unei atmosfere de cooperare sunt metodele cele mai bune ca atenția elevilor să rămână mereu trează.
- * *prezentarea obiectivelor de atins*: comunicându-le elevilor la ce folosește lecția respectivă, profesorul îi motivează să învețe și să fie atenți. Obiectivele vor fi formulate în termeni de deprinderi: ce vor ști să facă la sfârșitul lecției.
- * *reactualizarea structurilor învățate anterior*: este necesară, pentru a lega noțiunile între ele; lecțiile se sprijină reciproc; informațiile din rubrica *Amintiți-vă!* au și ele rol de a consolida cunoștințele și de a stimula apariția unor noi conexiuni între cunoștințe, a unor noi înțelegeri.
- * *prezentarea materialului-stimul*: stimulul poate fi o întrebare, un text din manual, un exercițiu, un text de analizat... Este bine ca elevii să-l aibă în față.
- * *dirijarea învățării*: profesorul trebuie să antreneze elevii în activități teoretice și practice, dar nu dezorganizat, ci dirijat, cu scopul de a obține învățarea. Dirijarea se realizează, de obicei, prin întrebări și sugestii. Pentru prima unitate de învățare, sugerăm să se recurgă la numirea și explicarea noilor cunoștințe, deoarece au un grad mai mare de dificultate.
- * *obținerea performanței*: elevul trebuie să obțină singur un rezultat similar celui la care a ajuns împreună cu profesorul.
- * *asigurarea conexiunii inverse*: elevul va obține un feedback privind munca lui independentă prin luarea în discuție în clasă a rezultatelor sale. Nu numai profesorul îi poate asigura conexiunea inversă, ci și ceilalți elevi, care au

învățat deja noțiunile respective.

- ✱ *evaluarea performanței:* profesorul trebuie să aplice diferite tipuri de evaluare, pentru a se asigura de calitatea performanței obținute; este preferabilă evaluarea „din mers”, a etapelor învățării, ca să fie eliminate imperfecțiunile învățării.
- ✱ *intensificarea retenției și a transferului:* se poate realiza în fiecare oră sau în lecțiile de recapitulare, având drept scop reținerea conceptelor și regulilor importante. Informațiile se reactualizează cel mai bine prin integrarea lor într-un nou sistem de relații. Este recomandabil ca profesorul să nu piardă ocazia de a relua acele cunoștințe care se repetă după un anumit număr de ore și care stau la baza achiziției altor cunoștințe. Pentru cunoștințele importante care nu se repetă, el poate imagina exerciții și situații.
- ✱ *tema pentru acasă; explicarea ei:* temele au, în general, un rol important în consolidarea cunoștințelor. În acest manual, au un rol și mai important: o serie de exerciții sunt pregătite pentru a se încadra în lecția nou predată, reprezentând contribuția elevului, ca partener al profesorului în predare. Mai ales pe acestea este bine ca profesorul să le explice dinainte, pentru ca elevii să le poată rezolva corect. Exercițiile sunt puține, dar importante. Autorii au mers pe principiul că valorează mai mult un exercițiu rezolvat corect decât cinci rezolvate superficial. De altfel, creativitatea copiilor poate fi stimulată prin îndemnul de a crea ei exerciții, de a alege ei ce să povestească, de a alege un fenomen pe care să-l observe în vederea alcătuirii unei fișe de observație directă. Astfel, elevul devine constructorul propriei sale formații.

Ordinea desfășurării evenimentelor instrucționale nu este obligatorie, nici prezența tuturor evenimentelor într-o lecție.

Metode didactice recomandate în predarea *Tradițiilor locale*

☉ Metode de transmitere și însușire a cunoștințelor

Un rol important îl vor juca, în transmiterea cunoștințelor despre cultura populară, metodele de comunicare orală:

Povestirea

Este expunerea didactică orală a unor fapte, întâmplări, anecdote, parabole, care pot lărgi orizontul elevilor și, în același timp, le captează atenția. Poate juca un rol important în desfășurarea orelor de *tradiții locale*, dată fiind identitatea de esență cu materia predată (fapt ce poate fi subliniat de profesor). Pentru a fi cu adevărat eficientă, povestirea nu va deveni activitate în sine, ci va fi mereu considerată o metodă, subordonată conținutului lecției, și va fi legată de o idee pe care să o sublinieze, să o explice, să o exemplifice. Va fi destul de scurtă, expresivă și evocatoare.

Lectura explicativă

Este o formă de citire prin care se urmărește ca elevii să înțeleagă semnificația textului. Profesorul asociază lecturii explicații, asigurând astfel înțelegerea corectă a textului.

Descrierea

Nu numai profesorul va descrie obiecte tradiționale, tehnici de lucru, port, interioare țărănești, ci și elevii. Astfel, ei vor înțelege mai bine noțiunile prezentate.

Explicația

Joacă un rol important în predarea primei unități de învățare. Profesorul prezintă o noțiune nouă, după care o explică, analizându-i cauzele, conținutul, semnificația și consecințele.

Instructajul

Se folosește în cazul unor activități practice (numeroase în acest curs) și constă în comunicarea sarcinilor de îndeplinit.

Conversația

Conversația euristică se folosește în predarea cunoștințelor noi. Se recomandă folosirea întrebărilor de descoperire și evaluare, care să-i oblige pe copii să gândească, de genul: „De ce...?”, „Dar dacă era altfel?”, „Ce credeți despre...?” *Conversația de reactualizare* se practică de obicei înainte de predarea noilor cunoștințe și constă în reamintirea

cunoștințelor anterioare, necesare înțelegerii celor noi. *Conversația de fixare* ajută la consolidarea cunoștințelor nou achiziționate, iar *conversația de verificare* are un rol important în momentele și lecțiile de evaluare.

Problematizarea

Problema, din punct de vedere didactic, este o situație care trebuie rezolvată de elevi, prin propunerea de soluții neînscrise în conținutul ei și prin modalități neaplicate până atunci. O problemă este bine formulată atunci când copiii fac un efort de gândire și stabilesc conexiuni noi între cunoștințele lor ca să răspundă. Situația-problemă este fixată de profesor sau de elevi, după rezolvarea ei. Problemele trebuie să fie clare și rezolvabile la nivelul lor de cunoștințe.

Exemplu de problematizare (din manual): „Mentalitatea oamenilor se schimbă și din cauza condițiilor de trai moderne; ce elemente simți tu ca fiind constrângătoare și nefolositoare? Ce crezi că va dispărea până vei ajunge mare? Imaginează-ți că ești bătrân și aceste elemente au dispărut; îți va părea rău după ele? (discuție liberă)”

Dezbaterea

Propunem să fie printre cele mai folosite metode în predarea cursului de tradiții. Ea permite tuturor elevilor să participe efectiv la desfășurarea orei, făcându-i mai responsabili în pregătirea lecțiilor și temelor. Este antrenantă și ține atenția elevilor trează.

Pentru a obține cerințele scontate, tema trebuie anunțată cu claritate, fiecare elev să primească un rol și o sarcină de îndeplinit. Cursul ținându-se o oră pe săptămână, este timp suficient pentru pregătirea sarcinilor și a dezbaterii. Profesorul are un rol important: să modereze întâlnirea, să ofere fiecărui copil șansa de a-și exprima punctul de vedere, să aplaneze conflictele și, mai ales, să orienteze discuția în direcția corectă, veghind să nu apară greșeli de înțelegere a materiei.

Învățarea prin descoperire

Se bazează pe investigarea realității de către elevii înșiși. Este o metodă importantă în predarea cunoștințelor de cultură locală. Profesorul dirijează învățarea (și descoperirea) prin sarcinile și modalitățile de lucru indicate.

b. Metode de explorare și descoperire

Observarea

Presupune observarea unor fenomene, acțiuni sau obiecte, individual sau în grup. Este o metodă importantă pentru predarea tradițiilor locale, căci îi învață pe copii să devină conștienți de sărbătorile, ritualurile și obiceiurile la care iau parte în mod subconștient.

☺. Metode bazate pe acțiune

Exercițiul

Presupune efectuarea conștientă și repetată a unor acțiuni, în scopul formării de priceperi și deprinderi motrice sau intelectuale, al consolidării cunoștințelor dobândite și al dezvoltării operațiilor gândite și a capacității creatoare a elevilor. Exercițiile au un rol important în predarea cursului de tradiții, unele constituindu-se într-o sursă de exemplificări care susțin predarea, altele fixând cunoștințele și mai ales deprinderile de muncă intelectuală.

Proiectul

Este una dintre cele mai moderne metode de învățare, deoarece elevul are un rol activ, devenind agent al propriei lui formații. Este, simultan, o formă de pregătire a elevului și o formă de evaluare a elevului pentru profesor. Ca să reușească, clasa la care este aplicat proiectul trebuie să întrunească două condiții:

- * să aibă destulă experiență culturală;
- * să aibă experiență în organizarea textului în scris.

Cum propunem un curs de tradiții locale unor elevi dintr-o zonă etnografică, presupunem că prima condiție este îndeplinită. Deoarece manualul se adresează unor elevi de clasa a șaptea, presupunem că au destulă experiență a textului scris ca să fie îndeplinită și a doua condiție.

Pentru că implică un volum mare de muncă și de timp, propunem să nu se realizeze mai mult de unu-două proiecte pe an (câte unul pe semestru).

Profesorul are un rol important : stabilește tema (de preferință împreună cu elevii, în funcție de preferințele lor), desparte proiectul pe

componente, împarte sarcinile, informând fiecare elev ce obiective sunt urmărite, stabilește timpul de realizare, etapele și modalitățile de lucru, corectează realizările parțiale ale elevilor, orientându-i tot timpul în direcția corectă, observă elevii, evaluându-i pe parcurs.

Este preferabil ca elevii să lucreze fără bibliografie, prin observarea directă a fenomenelor de cultură locală. Cărțile de etnologie pot falsifica perspectiva, deoarece fenomenul folcloric este în permanentă mișcare: obiceiuri dispar sau își schimbă forma extrem de repede, iar cărțile nu pot fi reactualizate cu aceeași rezeziune.

Activitatea se încheie cu prezentarea rezultatelor tuturor elevilor și valorificarea lor prin:

- ✱ realizarea unei expoziții în școală;
- ✱ editarea celor mai bune rezultate (sau o prezentare a proiectului) în revista școlii;
- ✱ pregătirea unui minicaet de studii sau a unei gazete de perete etc.

Ca teme, propunem:

- ✱ o paradă a modei țărănești (cu haine autentice!), în care fiecare „manechin” să explice ce haine poartă, de unde le are, cine le-a țesut, din ce fel de fibre, cum se prelucrează lâna sau cânepa (din care sunt făcute hainele), în ce tehnici au fost țesute etc.
- ✱ realizarea unui calendar al sărbătorilor locale, cu: obiceiuri, interdicții, prescripții, desenat frumos și expus în clasă, pentru a putea fi consultat.

Evaluarea în cadrul cursului de *Tradiții locale*

În cadrul procesului de învățământ, predarea, învățarea și evaluarea se află într-o legătură foarte strânsă, influențându-se reciproc. De aceea, ele trebuie proiectate împreună.

O mare importanță trebuie acordată funcției motivaționale a evaluării: probele de evaluare trebuie concepute în așa fel încât să stimuleze activitatea de învățare a elevilor.

Evaluarea inițială se realizează la începutul anului, pentru a se stabili nivelul de pregătire al elevilor. Astfel, profesorul își poate adapta

metodele la nivelul de cunoștințe, competențe și abilități al copiilor.

Evaluarea formativă se realizează de-a lungul întregului parcurs didactic prin verificări sistematice ale tuturor elevilor. Feedback-ul obținut orientează atât profesorul, cât și elevul, spre obținerea unor rezultate mai bune.

Evaluarea sumativă este preferabil să se realizeze la sfârșitul unei unități de învățare, semestru și la încheierea anului școlar. Oferă informații despre performanțele elevilor și gradul de realizare a obiectivelor.

În ceea ce privește metodele de evaluare, sunt recomandabile **probele orale**, care oferă libertate de creație și încurajează originalitatea elevilor, precum și posibilitatea de a corecta imediat erorile și neînțelegerile.

Ca instrumente de evaluare complementare, pot fi folosite următoarele tipuri de **fișe de lucru**, integrate exercițiilor în manual: *fișa de informație* și *fișa de observație directă*. Prin aceste fișe se evaluează gradul de realizare al obiectivelor operaționale la fiecare lecție.

Totodată, aceste fișe se pot aduna într-un **portofoliu** cu termen de realizare la încheierea anului de studiu. Portofoliul include rezultatele relevante obținute prin celelalte metode de evaluare: probe orale, fișe de lucru, proiecte, autoevaluare, ținând evidența progresului realizat de copii pe o perioadă mare de timp. Proiectul evaluează și produsele care de obicei rămân neevaluate, dar constituie un rezultat al muncii elevilor.

Propunem un portofoliu de un an intitulat *Lada cu zestre*, al cărui scop să fie sugerarea bogăției și complexității gândirii populare, a moștenirii noastre culturale. În portofoliu pot să intre: fișe de toate tipurile, mostre de țesături, desene, înregistrări pe casete audio etc. cu obiceiuri, tradiții, specii literare, frânturi de istorie a satului.

Datorită complexității sale, portofoliul poate fi integrat în evaluarea sumativă de la sfârșitul anului școlar.

Să nu uităm că și **proiectul** este un important mijloc de evaluare a progresului elevilor. Propunem două proiecte, ce pot fi integrate în lecții de recapitulare și sistematizare a cunoștințelor, dar și folosite ca metode de evaluare. Profesorul poate evalua gradul de realizare a obiectivelor de referință urmărite de-a lungul semestrului, cântărind:

- ✱ adecvarea metodelor și a instrumentelor de lucru la obiectivele proiectului;
- ✱ oferirea unei soluții corecte;
- ✱ realizarea cu acuratețe a produsului;
- ✱ prezentarea proiectului.

Este recomandată realizarea proiectelor sau a portofoliului pe grupe de elevi, această metodă încurajând cooperarea. (Se poate aminti elevilor că ajutorul reciproc a stat la baza economiei tradiționale rurale, oamenii ajutându-se la muncă și la orice nevoie, spre deosebire de economia capitalistă, care promovează concurența. Dar să sublinieze și faptul că și concurența este folositoare, dacă este folosită în alternanță cu cooperarea.)

Autoevaluarea permite elevilor să se cunoască mai bine și să-și găsească motivația muncii în ei înșiși, în îmbunătățirea imaginii de sine. Se recomandă *autonotarea controlată* (la probele orale) și *notarea reciprocă* (la evaluarea muncii în echipă).

Important!

Deoarece cursul este opțional, iar miza este foarte mare (aprecierea valorii și frumuseții universului tradițional românesc), profesorii trebuie să aibă mult tact în predare și evaluare. Autorii propun ideea de lecții-șezătoare, la care toți participă, toți au ceva de spus, cele bune sunt laudate, iar cele rele trecute cu vederea (după vorba lui Creangă: „cele bune să se-adune, cele rele să se spele”). Este indicat ca elevii să devină conștienți de valoarea muncii lor, fără de care lecția nu se poate ține. Numai astfel vor privi cu responsabilitate și plăcere cursul *Tradiții locale*.

ANEXA I

Mic dicționar de noțiuni fundamentale de etnologie

Punem la dispoziția profesorilor interesați de predarea cursului *Tradiții locale* un mic grupaj de explicații ale principalelor noțiuni etnologice folosite în elaborarea manualului, care să completeze informațiile din manual. Aceste cunoștințe nu sunt absolut necesare în procesul de predare; dar sunt folositoare pentru înțelegerea gândirii tradiționale.

Agricultură

Apartține ansamblului de activități prin care oamenii își procură cele necesare traiului, exploatând resursele vii: animale și plante. Orice agricultură comportă un scop (obținerea de hrană, plante textile, coloranți etc.), resurse (plantele cultivate), operații tehnice specifice (semănare, îngrijire, recoltare) și se reflectă în sistemul social prin reguli de repartizare a sarcinilor și raporturi care condiționează accesul membrilor grupului la obiectele, mijloacele și rezultatele producției. În plus, ca ocupație principală, agricultura se reflectă în sistemul simbolic și în cel de reprezentări și, în plus, organizează calendarul muncilor și sărbătorilor comunității.

Ceremonial

Secvență de obiceiuri cu caracter solemn, îndătinat sau cu funcție magică. Unele obiceiuri au căpătat de-a lungul vremii un caracter preponderent ceremonial, cum se întâmplă în cadrul nunții sau al ceremonialului de înmormântare.

Orice obicei, datină, rit sau ceremonial implică: *un performer*, care joacă rolul activ în efectuarea obiceiului, *o succesiune de acte*, pe care performerul le execută, *un repertoriu de obiecte*, *un scop* (rost), *un beneficiar* (destinatar) în raport cu care se definește scopul și spre care este orientată întreaga acțiune. Valoarea acestor termeni este confirmată în baza unui consens colectiv, instituit prin tradiție.

Civilizație

Apare în Europa în secolul al XVIII-lea în cadrul istoriei „filozofice”, care încearcă să explice, invocând distanța temporală, diferențele dintre societățile „sălbatică” și cele europene. Astfel, cuvântul

va desemna un anumit stadiu de dezvoltare, definit prin ansamblul acumulărilor tehnice, sociale și intelectuale făcute posibile de dezvoltarea rațiunii. Deci, civilizația este un rezultat al rațiunii și implică depărtarea de natură. Uneori este sinonim cu *cultura*, de exemplu, când se vorbește de *civilizația egipteană*, alteori se opune acestui termen, indicând numai dovezile științifice ce exprimă cuceririle culturii.

Comunitate

O unitate socială restrânsă, trăind într-o economie parțial închisă pe un anumit teritoriu, cu o anumită devenire istorică, caracterizată prin întâietatea consangvinității (nașterea determină apartenența la comunitate), a suveranității cutumei, adică a iluziei întreținute colectiv de reproducere identică a comunității. Comunitatea este un grup de oameni care socializează în același loc și în același timp.

Cosmologie

Este o concepție despre lume care se prezintă sub forme discursive sau ca structuri subiacente unor dispozitive simbolice, într-un ansamblu mai mult sau mai puțin coerent de reprezentări referitoare la forma, conținutul și dinamica universului: proprietăți spațiale și temporale, tipurile de ființe din el, principiile / forțele care explică originea și devenirea sa. Cuvântul „cosmos” desemnează atât ordinea, cât și universul. Din punct de vedere formal, orice noțiune sau instituție se raportează la imaginea lumii furnizată de cultura respectivă. Există o relație intrinsecă între ordinea universului și ordinea umană, ce apare sub forma corespondențelor sau a conexiunii dintre două ordine ale lumii mijlocite de sacrificiu.

Cultură

Cuprinde toate elementele constitutive, materiale, spirituale, etice, instituționale care organizează și reglementează viața socială. Cuprinde elemente obiective, dar și subiective: limba și regulile comunicării, reprezentările și ideologiile. Toate aceste elemente se transmit din generație în generație și sunt învățate de indivizi. Învățate și împărtășite de un număr de persoane, servesc, într-un mod în același timp obiectiv și simbolic, la constituirea acestor indivizi într-o colectivitate. Dar indivizii pot accepta sau nu anumite învățături, pot să-și formeze convingeri proprii sau să se identifice cu modele mai mult sau mai puțin inedite, au, deci, un grad de libertate reală în raport cu comunitatea și cultura ei.

Cultura se înscrie în istorie ca o diversitate de culturi: „Termenul de *cultură* este folosit pentru a defini un ansamblu de diferențe semnificative

ale căror limite se suprapun cu aproximație.” (Claude Lévi-Strauss)

Etnie

Ansamblu lingvistic, cultural și teritorial mai mare decât tribul, unitate de bază în antropologie.

Etnie minoritară

Un grup definit prin relația de excludere din societatea globală, ca purtătoare de caractere ce o îndepărtează de norma statului-națiune. Nu există etnii minoritare în sine, ele sunt astfel doar prin raportare la celelalte grupuri cu care sunt asociate în interiorul statului.

Familia

Celula de bază a oricărei societăți, alcătuită dintr-un cuplu și urmașii acestuia, recunoscut ca atare de societate, căreia îi asigură perpetuarea. Familia este o realitate socială mai mult decât una biologică, dovadă fiind faptul că nici una dintre condițiile de bază ale existenței familiei (sexul, identitatea constantă a partenerilor, paternitatea fiziologică) nu sunt exigențe absolute. Nici măcar mama biologică nu este întotdeauna cea care alăptează și crește copiii. Ceea ce contează este *legalitatea*, o caracteristică socială. Familia funcționează pentru a permite reproducerea și stabilitatea societății; este un contract între două grupuri umane diferite din punct de vedere sangvin, pentru a se putea perpetua de-a lungul generațiilor.

Folclor

Termenul „folclor” a fost propus în 1846 de W. S. Thoms, în locul expresiei „antichități populare”; în concepția inventatorului său, semnifica „ansamblul cunoștințelor populare”. S-a impus repede în Europa, datorită interesului crescut pentru culegerea tradițiilor populare. La început, culegerea folclorului a fost marcată de naționalism, coincidând cu perioada de formare a națiunilor, cărora vechimea tradițiilor le conferea legitimitate. În prima jumătate a secolului al XX-lea, interesul pentru folclor scade. Crește, în același timp, interesul cercetării popoarelor neeuropene, prin anchete de teren lungi și minuțioase. Această metodă se va aplica ulterior și popoarelor europene, permițând studiul contextului socio-cultural, ignorat anterior. Astăzi, materialele folclorice sunt studiate cu metode moderne, preluate din lingvistică, antropologia structurală, psihanaliză.

Identitate

Cuvântul vine de la rădăcina latinească *idem*, care presupune *asemănare* și *continuitate*. Identitatea este un concept aflat la intersecția dintre științele umane: psihologie, sociologie, filozofie și antropologie. Tocmai de aceea, identitatea nu este un concept clar. Este folosit cu un sens larg: conștiința de sine a cuiva, ideile, sentimentele legate de propria persoană. Concepția despre sine e o combinație unică de mai multe identificări: bărbat / femeie, catolic / ortodox etc. Este răspunsul pe care și-l dă fiecare la întrebările „Cine sunt eu?”, „Cine suntem noi?”. Identitățile sunt construite pe baza unor trăsături și experiențe variate. În literatura antropologică, au fost analizate cinci criterii: criteriul etnic, social, geografic, rasial, religios. Unele trăsături sunt fixate la naștere, de exemplu etnia părinților și religia, locul nașterii, culoarea pielii. Alte trăsături sunt dobândite sau modificate mai târziu: limba vorbită, religia practică, hainele, mâncarea gătită. Vârsta, sexul, ocupația, limba și cultura intervin și ele în formarea identității. Nici unul din aceste criterii nu este fixat o dată pentru totdeauna, ci sunt mereu în schimbare.

Se vorbește despre *identitate personală* când este vorba de un individ, de *identitate colectivă* (de grup) când ne referim la conștiința de sine a unui grup uman. *Identitate etnică* au grupurile care pun în prim-plan apartenența la o etnie anume. Sintagma *identitate culturală* se referă la folosirea culturii unui grup de către membrii lui pentru a se diferenția de un alt grup.

Identitatea se construiește numai în comunitate, prin interacțiunea cu ceilalți. Identitatea înseamnă să ne interiorizăm rolurile sociale pe care le presupune grupul și să răspundem la așteptările asociate acestora. Deci, identitatea nu este un nucleu neschimbător aflat în interiorul individului sau comunității, ci un proces de plasare a noastră în categorii sociale: profesie, vecinătate etc. În același timp, identitatea se construiește prin diferențierea de ceilalți. Nu poți deveni conștient de identitatea ta decât raportându-te la altul. Identitatea de grup reprezintă capacitatea unei colectivități de a se recunoaște ca grup, pe baza unor trăsături comune. Crearea unei identități colective înseamnă diferențierea de alte grupuri și, simultan, uniformizarea în interiorul grupului. Până și granițele etnice dintre membri se șterg și indivizii de etnie diferită se influențează reciproc. Identitățile colective nu sunt stabile, se modifică neîncetat, prin integrări, abandon și asimilare. *Identitatea lingvistică* (toți membrii grupului vorbesc aceeași limbă) este numai o componentă a identității individuale sau colective, fiind importantă atât pentru individ, cât și pentru grupul din care face parte. Orice grup care se construiește tinde să își alcătuiască o limbă proprie: dialect, argou sau jargon. În cazul minorităților, limba este factorul determinant al identității etnice. Pentru minoritari, limba are o funcție simbolică: devine o marcă identitară, care

generează o anumită atitudine în relațiile dintre grupuri: ne demarcăm de ceilalți, dar ne comparăm cu ei în favoarea noastră.

Ideologie

Fiecare grup plasat de istorie într-o anumită poziție socială își va dezvolta un punct de vedere asupra realului. Pentru antropologie, termenul desemnează orice ansamblu social de reprezentări. Ideologiile nu sunt simple reprezentări iluzorii, servind la justificarea ulterioară a unei ordini sociale, ci alcătuiesc armătura internă a raporturilor interumane.

Locuința

Micromediu amenajat pentru adăpostirea oamenilor, eventual și a animalelor și recoltelor. Diversitatea tipurilor de locuință reflectă mai mult factorii culturali decât constrângerile mediului natural. Materialele de construcție și structura locuinței, anexele pentru animale și unelte, timpul necesar ridicării locuinței (care se poate întinde pe mai multe generații sau nu, implicând relații de întraajutorare), toate acestea dau seamă de concepții despre casă complet diferite. În același timp, repartizarea locuinței în interiorul unei așezări traduce spațial raporturile sociale (de rudenie, între clase sau caste), distincții de vârstă și sexe (vezi clădirile rezervate bărbaților sau tinerilor). Iar organizarea internă a locuinței depinde și de funcția grupului care o locuiește: camere repartizate în funcție de generație, încăperea comună unde se reunesc toți etc. Prin dependențe și formă, locuința mai reflectă statutul social al locatarilor. Locuința poate fi împărțită în camere specializate sau nu, poate avea mobilier mult sau redus la minimum, reflectând o viziune ideală a confortului, specifică fiecărei societăți. În același timp, toate societățile au dezvoltat un număr de legături simbolice între locuință și ansamblul credințelor și reprezentărilor: rituri de construcție, rituri de protecție, și mai ales o rețea de relații stabilite între cosmologie, mitologie, viziunea asupra lumii și configurația locuințelor. În numeroase societăți, casa este concepută după imaginea mitică a cosmosului. Și, nu în ultimul rând, prin intermediul locuinței se reflectă și valorile estetice ale societății respective (și ale indivizilor).

Mediul natural

Aproape că nu există mediu natural complet nemodificat de om. Mediul natural este un ansamblu de elemente naturale (climat, relief, sol, minerale, vegetale, animale) care compun ambientul omului și acționează asupra lui, suportând simultan acțiunea omului asupra

lui. Astfel, mediul natural participă la dinamica spațiului și a societăților. Etnologii analizează utilizarea spațiului de către diferitele societăți și ce anume din mediu selectează societatea respectivă. Elementele mediului nu devin semnificative decât în momentul în care devin parte integrantă din cultură.

Mit

Miturile sunt relatări despre originea lumii, a fenomenelor naturii și despre originea societăților umane, pe care membrii unei societăți și le transmit din generație în generație, din timpuri străvechi. Originea lumii stă întotdeauna într-un plan superior al realității, planul sacralului. Miturile au valoare de adevăr pentru societățile respective și astfel se deosebesc de basme sau alte categorii narative. Timpul are un rol important în definirea mitului și, respectiv, în diferențierea lui de alte categorii de texte. Astfel, pentru ca un eveniment, o istorie să devină mit, trebuie ca elementele componente ale narațiunii să fie compatibile cu ansamblul miturilor și ca elementele individuale să dispară. Aceasta se întâmplă numai în timp. Deci, în mituri se vede mai limpede ca oriunde efortul gândirii de a organiza universul. La reorganizarea societății, miturile mor, sunt respinse ca fabulații, minciuni, sau sunt reajustate, pentru a corespunde noilor cerințe. Timpul este prezent în mituri ca origine a realității; toate se întâmplă „in illo tempore” și de aceea devin model de comportament.

Moarte

Toate societățile au conceput moartea ca pe o disociere a elementelor spirituale ale omului de învelișul lui corporal. Moartea este văzută în toate societățile drept o călătorie care trebuie pregătită cu grijă. Deci, înmormântarea este un rit de trecere care trebuie respectat în toate amănunțele, pentru că rătăcirile morților sunt considerate nefaste. Putrezirea trupului a fost mereu percepută ca o necurăție. De aici, ritualurile de purificare prezente în toate culturile. Mai importantă decât moartea în sine este persoana mortului: ei i se dedică majoritatea riturilor. Scopul lor este ca defunctul să devină strămoș, asigurând fertilitatea și buna funcționare în general a lumii celor vii. Moartea este un eveniment social, care privește întreaga comunitate. Ea este tratată diferit în societățile tradiționale și în cea modernă. Astfel, moartea este asumată de societatea tradițională, dovadă fiind prezența elaboratelor ritualuri funerare. Societatea tradițională consideră moartea un dezechilibru, reparat prin riturile funerare. Societățile industrializate resping moartea, o ascund, o țin departe de casă și oraș, o pun sub interdicție, semn al declinului concepțiilor spirituale despre moarte.

Naștere

Este unul dintre cele mai importante rituri de trecere, deoarece condiționează reproducerea socială, fapt ce presupune o serie de ritualuri de integrare a nou-născutului în societate. Scopul lor este de a face din nașterea biologică o naștere socială. Reprezentările nașterii sunt alcătuite din cele trei etape ale unui ritual de trecere: separare, izolare, integrare. Separarea se referă la placentă și la cordonul ombilical, supuse unor ritualuri care să ferească de pericol mama și copilul. Mama și copilul sunt supuși unei perioade de izolare: din cauza contactului strâns cu lumea din care vine copilul, mama este impură, iar copilul foarte vulnerabil, forțele supranaturale amenințând să-l ia înapoi. Ritualurile de integrare pun capăt acestei perioade dificile. Un exemplu de ritual de integrare este botezul: înscrie copilul în familie și neam, i se conferă un nume, i se atribuie părinți cu funcție spirituală (nașii) și este prezentat în fața comunității sociale.

Nașterile anormale (gemeni, cu căiță, născuți cu picioarele înainte, înainte sau după termen) cer ritualuri specifice, pentru copiii sacri / periculoși.

Obiceiurile

Sunt practici sociale referitoare la momentele importante din viața omului și la sărbătorile de peste an. Nu privesc viața strict individuală, ci participarea comunității la momentele importante din viața insului. Au numeorase funcții: asigură continuitatea socială, transmit treptat experiența comunității, tind să modeleze viața fiecărui membru al colectivității.

În sistemul culturii tradiționale, obiceiul este prin definiție tradițional; colectivitățile au o puternică tendință de a păstra obiceiurile, exercitând în acest sens o acțiune coercitivă asupra individului. Obligativitatea respectării lor a dus la cristalizarea lor în tipare durabile, cu grad înalt de formalizare. Dar slăbirea funcțiilor magico-rituale a determinat schimbări în conținut și apariția mutațiilor funcționale. Unele obiceiuri dispar, altele își adaptează funcții noi, evoluând spre spectacol, sau sunt conservate în virtutea respectului pentru tradiție, dacă nu lezează noua mentalitate a maselor.

Organizare socială

O societate este organizată în măsura în care nu este un simplu grup de indivizi, ci o colectivitate de indivizi grupați în unități sociale mai mult sau mai puțin permanente, mai mult sau mai puțin instituționalizate, care întrețin relații între ele. Există mai multe niveluri de organizare (familie, înrudire, teritoriu etc.), mai multe tipuri de unități sociale (grupuri domestice, grupuri de filiație, comunități sătești etc.), principii de apartenență

(consangvinitate, rezidență etc.) sau de recrutare (vârstă, rang, activitate profesională etc.) pe care sunt întemeiate, tipuri de raporturi dintre ele (solidaritate, complementaritate, opoziție, ierarhie etc.).

Păstorit

Ansamblu de operațiuni ce asigură producția, întreținerea și folosirea animalelor domestice. Sistemele pastorale sunt extrem de variate și merg de la pastoralismul pur, în care creșterea animalelor este unica activitate a grupului uman, până la agro-pastoralism. Pastoralismul se bazează pe deplasări anuale (nomadism) sau sezoniere (transhumanță, pășunat alpin) în funcție de nevoile animalelor; agro-pastoralismul se caracterizează prin înscrierea într-un spațiu în care omul, sedentar, este cultivator, iar animalele se deplasează în interiorul teritoriului, în funcție de calendarul agricol. Proprietatea colectivă asupra pășunilor și proprietatea individuală / familială asupra turmelor sunt frecvente în sistemele tradiționale. Scopul creșterii animalelor este unul utilitar: asigurarea hranei, dar există și funcții sociale și simbolice. În societățile industrializate, unde criteriile de selecție sunt orientate spre productivitate, rolul păstoritului este aproape exclusiv economic și comercial.

Religie

În orice societate există un sistem religios, alcătuit din: *credințele în supranatural* (puteri transcendente, divinitate unică, ansamblu de divinități) și *acte* (practici rituale ce vizează stabilirea unor relații specifice între oameni și divinități). Fiecare dintre aceste ansambluri, deși au un caracter istoric și specific, este considerat ca având valoare și valabilitate universală. Ține de religii tot ceea ce are legătură cu sacrul. Lumea este, astfel, împărțită în două: o parte profană și una sacră. Sensul lumii ține de sacru. Relația dintre om și sacru poate fi *imediată* (cea căutată prin uniunea mistică de tip yoga, isihasm etc.) și *mediată* (cea care stă la baza credințelor religioase colective). Între om și sacru există două mișcări cu sens invers, complementare: dinspre oameni spre divinități și invers. Oamenii fac sacrificii, divinitățile trimit binecuvântări.

Rit, ritual

Act constituit dintr-o singură secvență, efectuat în virtutea unei credințe magice, superstițioase sau religioase și orientat spre îndeplinirea unei cerințe de ordin practic sau moral. Secvența elementară a unui **ritual**, obicei sau ceremonial. Fenomenul religios nu se poate lipsi de rit, căci prin el se manifestă. Un rit se repetă de fiecare dată când reapar

circumstanțele care îl comandă. Riturile se organizează în sisteme, numite ritualuri. După criteriul temporal, există rituri periodice, cum sunt *riturile sezoniere* (marcând diferitele momente ale anului) și cele ale *ciclului vieții* (de naștere, nuntă etc.) și *rituri ocazionale*, apărute în circumstanțe legate de viața colectivă (secetă, epidemii, război) sau individuală (boală, naștere de gemeni etc.). Riturile periodice celebrează întoarcerea manifestărilor pozitive (venirea primăverii, de exemplu), dar și previn sau înfruntă crizele și manifestările negative. Riturile ocazionale nu intervin în mersul lucrurilor, pregătesc doar riposta pentru eventualele accidente.

Rituri de trecere

Expresia a fost folosită prima dată de Arnold van Gennep, în 1909. Orice individ traversează, de-a lungul vieții sale, mai multe stări existențiale și statute; trecerile de la o stare la alta sunt marcate prin rituri elaborate diferit de la o cultură la alta. Nașterea constituie prilejul primului rit de trecere. Accesul la vârsta adultă e marcat prin rituri de inițiere. Urmează căsătoria, apoi promovarea la statutul de mamă sau de tată (mai puțin marcat decât cel matern). Moartea este ultimul prilej în care apar rituri de trecere. Alte rituri marchează trecerea la un statut politic, religios, profesional sau de alt gen. Toate riturile au o structură ternară, alcătuită dintr-o *fază de separare* (omul părăsește starea anterioară), o *fază de trecere, de latență* (omul se află între stări) și o *fază de integrare* (persoana dobândește un nou statut).

Simbolism

Fiecare societate selectează anumite elemente (obiecte, gesturi, întâmplări etc.), selectează anumite semnificații ale acestora și reunește, opune, ierarhizează elementele și semnificațiile în funcție de un mod propriu; deci, fiecare societate înzestrea lumea cu sens. Orice poate deveni purtător de sens, nu numai miturile și riturile. Orice cultură este, de fapt, o ordine simbolică a realității. Sistemele simbolice au o anumită funcție (sau mai multe).

Societăți rurale (țărănești)

Se caracterizează prin:

relativă autonomie față de formele de organizare socio-economică dominante, care le sunt exterioare: organizare feudală, colonialistă, capitalistă etc.;

- * familia este celula de bază a organizării sociale, iar grupul domestic, structura de producție centrală;
- * datorită agriculturii și păstoritului, acordă o importanță capitală raporturilor cu pământul (fie ele economice, sociale, simbolice, religioase);
- * sunt societăți de „intercunoaștere”, dintre care satul e forma cea mai răspândită;
- * „notabilitățile satului” mediază între comunitatea rurală și societatea în ansamblul ei.

Spațiul

O societate își „construiește” (exploatează, modelează, transformă) spațiul pe care îl ocupă, în funcție de diverse criterii și reprezentări (credințe, ideologii etc.). În general, spațiul este împărțit în „spațiu sălbatic” și „spațiu civilizat”. Din această cauză, limitele au o mare importanță. Spațiul „civilizat” este organizat într-un *centru* și una sau mai multe *periferii*. Sistemul de direcții diferă; nu toate culturile cunosc, de exemplu, cele patru puncte cardinale. Totuși, pentru majoritatea societăților, spațiul nu este omogen, ci înzestrat cu valori deosebite, în funcție de criterii variabile (anotimpuri, zi / noapte etc.).

Timpul

Reprezentarea timpului se face în funcție de relația omului cu natura și societatea, ceea ce implică tipuri de temporalitate diferite. *Durata* este una dintre dimensiunile principale ale fenomenelor sociale. *Succesiunea* zilelor, a momentelor zilei, a anotimpurilor ritmează viața colectivă. Calcularea calendarului este esențială în toate societățile. În majoritatea lor, timpul este decupat în două: timp sacru / timp profan, vară / iarnă, timp de pace / timp de război etc. În schimb, modul de gestionare a timpului și reprezentările lui depind de fiecare civilizație în parte.

Tradiția

Este ansamblul de concepții, reprezentări, obiceiuri, credințe, datini care se statornicesc istoric în cadrul unor grupuri sociale și se transmit într-un mod viu, prin cuvânt, scris, mod de acțiune din generație în generație. În tradiție intră și amintirea unor evenimente istorice hotărâtoare, valori social-politice, juridice, etice, filozofice, religioase. Tradiția nu e numai transmitere, ci și o preluare selectivă, pe baza unor criterii, a unor

valori și îmbogățirea valorilor preluate prin asimilare și creație. Tradiția presupune și o reacție axiologică, preluarea cu discernământ a unui anumit set de credințe, idei, valori, comportamente, care nu sunt percepute ca definitive, ci ca idealuri, cărora alegerea prezentă le creează câmp de manifestare. Sunt respinse idei, idealuri, comportamente care nu mai sunt în concordanță cu sistemul de valori și comportamente actuale.

Prin tradiție se transmite ceea ce se cuvine să știi și să faci în cadrul unui grup, care în felul acesta își construiește și își proiectează o identitate colectivă. Din acest punct de vedere, orice societate este tradițională, căci toate tind la perpetuarea lor.

ANEXA II

FIȘĂ DE INFORMAȚIE

Informații culese de: _____
(numele, vârsta, ocupația)

La data de: _____

În localitatea: _____
(sat, comună, județ)

Am aflat informațiile de la:

- > numele:
- > vârsta:
- > profesia / ocupația:
- > localitatea de origine:
- > localitatea de domiciliu:
- > etnia:
- > religia:

Informațiile se referă la :

(*subiectul*: un obicei, o credință, o practică, un meșteșug, o ocupație, o tehnică de lucru, un text folcloric, port, arhitectură, unelte și obiecte din gospodărie, un joc, un dans etc.)

Descriere:

Observații:

(-> referiri la actualitatea faptului consemnat - dacă se mai practică sau nu; dacă da, unde și de către cine etc.

-> alte observații importante)

Material suplimentar:

(se consemnează dacă împreună cu informațiile au fost obținute și alte materiale cu valoare de document: fotografiile, însemnări, acte oficiale, ilustrate, desene, obiecte, mostre de țesătură etc.)

FIȘĂ DE OBSERVAȚIE DIRECTĂ

Informații culese de: _____
(numele, vârsta, ocupația)

La data de: _____ ora _____

În localitatea: _____
(sat, comună, județ)

Am observat:

(un obicei, un ceremonial, un ritual etc. la care am participat ca observator sau personaj)

Descrierea fenomenului observat:

Observații:

(-> referiri la actualitatea faptului consemnat - dacă se mai practică sau nu; dacă da, unde și de către cine etc.

-> alte observații importante)

Material suplimentar:

(se consemnează dacă împreună cu informațiile au fost obținute și alte materiale cu valoare de document: fotografii, însemnări, acte oficiale, ilustrate, desene, obiecte, mostre de țesătură etc.)

ANEXA III

Texte alese din Țara Hațegului

Cântarea bradului

Brad încetinat,
Rău te-a blestemat
Cine te-a mutat
Din muntele mare
Pe cea neagră cale,
Cu vârful la vale
Și-apoi te-a brintit.
Cine te-a clătit?
Șapte sorurile
Cu capetele goale,
Cu mâni mai bărbate
Și mai mari în spate.
Tinerei voinici
Și cam lași în chici,
La capu șezând,
În fluier horind
Tot cu fete multe,
Au plecat la munte,
La tine-au plecat
De mi te-au tăiat
Și te-au icuit
Și te-au oborât.
Voinicii cei șapte
Și cu fete multe
Te-au tăiat frumos
Cu cetina-n jos
Dintr-un clianț de munte,
Cu vârful-nainte,
De la loc pietros
La loc rovinos,
Din izvoare reci,
La câmpuri întregi.

Brad încetinat,
Nu fi supărat,
Că tu ești mai 'nalt
Peste toate-n sat,
Lîngă-un zid uscat.
Chischineu rotat,
Rău te-a blestemat
Greul când te-a dat
Și cin' te-a lucrat,
Că te-a acățat
Într-un vârf de brad
Soare să te ardă,
Vântul să te bată,
Nime să nu-ți creadă,
Vântul să te-mpingă,
Neaua să te ningă,
Ploaia să te ploaie
Și să te înmoaie.
Voinicul gătit,
El ne-a poruncit
Să-i aducem brad,
De meșteri lucrat.
Cu barda-mpuiat,
Și ne-a poruncit,
Când el s-a gătit,
La brad a pleca
Spre a lăcrăma
Tot duminica;
De n-om lăcrăma,
Bradul' s-o usca.

(Ovid Densușianu)

Cântecul bradului

- Brad încetinat,
Cine te-o tăiat?
- Nouă feciorași
Toți c-un toporaș.
Or dat toți o dată,
Pân' m-or pus la vatră.
Pe umeri m-or luat,
Jos nu m-or lăsat.

- Brad încetinat,
Nu fi supărat
C-ai tunat în sat,
De la vârfuri nalte,
La lunci așezate,
Din izvoare reci,
La ierburi întregi,
De la vârf de munte,
La ierburi mărunte.
- Tinerel voinic,
De când ai fost mic
Ce ți s-a cruțat?
Nevastă de brad,
Naltă și brădoasă
Ca tini de frumoasă,
Naltă și subțire
Ca tine la fire.
Chișchineu vărgat,
Rău te-o blăstămat
Grecu de te-o dat,
Să nu stai pe cap,
Numa-n vârf de brad,
Vântul să te bată,
Soare să te ardă,
Să te bihorești,
Să nu putrezești.
Noi azi te lăsăm
Și te-ncredințăm
Că de azi nainte
Ție ca să-ți vină
Mii de păsărele,
Să-ți cânte cu jele.

(Zinuca Gligor)

Cântecul miresei

Se cântă de către invitați în timpul ospățului de nuntă.

Miresuță cu cunună,
Țoalele pe tine sună,
Și pe tine, și pe pat,
Și pe scumpul tău bărbat.

Știi tu, mire, ce-ți spun eu,
Să nu sfădești mireasa
Când s-o duce undeva.
Că-i tânără și frumoasă,
Și-i păcat să șadă acasă.
Tu, mire cu pană verde,
Să-ți iei gândul de la fete.
Și ți-l pune la muiere,
C-ai luat-o cu plăcere.
Cu plăcerea ochilor,
Cu voia părinților.

(Viluca Stăncesc)

Curcubeul

Prin Valea Hațegului se crede că curcubeul bea cu un capăt dintr-un râu și cu alt capăt din alt râu și cine merge în coate și în genunchi până la locul de unde bea el apă să bea de acolo și să se întoarne peste cap; din fecior se face fată și din fată se face fecior. Copiii descântă așa:

Curcubeu, beu,
Bea apă din tău;
Curcubiță, biță,
Bea apă din viță.

(Ovid Densușianu)

Colind de Cerb

Colo josu mai în jos
R.: Linu-i lin și-un rujmalin
Este un măr mare frumos. / R. /
Cu cloambele la pământ. / R. /
Ridică-ți măr cloambele / R. /
Să trecem cu plugurile. / R. /
Că de nu li ridica / R. /
Ne-om pune și le-om tăia. / R. /
Și vom face o grădiniță / R. /
Și vom face floricele. / R. /
Păzitor pe cine om pune? / R. /
Pe Maria, dalba fată, / R. /
Că e înaltă și frumoasă. / R. /
Poartă în păr o izmă creață / R. /

Și la brâu un spic de grâu. / R. /
Izma o bat vânturile / R. /
Și pe june gândurile. / R. /
Ca pe june de-nsurat / R. /
Și fete de măritat.

(Viluca Stăncesc)

Colind de fecior

Oiți, oițele mele
R.: Domnului, Domnului Doamne
Paște-vi-ți-voi singurele.
Că mi' vestea m-o venitu / R. /
Să mă cobor jos la țară
Să mă cobor, să mă-nsoru / R. /
Să mă fac gazdă de casă,
De copii și de nevestă. / R. /
Grăi miala ocheșăre / R. /
Cari nu-i oaie ca iere:
„Șioban, șiobănelu' nostu, / R. /
Cum ni-ai mulș și cum ni-ai tuns,
Cum ni-ai vărat astă-vară, / R. /
Iernează-ne și-n ceastă iarnă. /
C-apăi noi și-om dăruire: / R. /
La Crășiun, c-un cojoc bunu
La Sângeorz c-un miel frumosu, / R. /
La Păscuță c-o mieluță,
La Ispas c-un bruj de caș. / R. /
Și-o-nchinăm cu sănătate.

(Doenel Vulc)

Colind

În grădina raiului
R.: Florile, florile dalbe,
Stă Adam cu Eva luiu.
Dumnezeu îi judecare / R. /
Și din grai așa cântare: / R. /
Măi Adame, prost Adame, / R. /
Slobozâre-n rai ț-am datu,
Tu de Min' n-ai ascultatu, / R. /
Tu de Min' n-ai ascultatu.

le-ți, Adame, tot ce aiu / R. /
Și din rai afară haiu.
Iar Adam că să-ntorcere / R. /
Către rai și-așa-mi grăiere:
Raiule, grădină dulce, / R. /
Ieu din tine nu m-aș duce.
De mirosul floriloru, / R. /
De roiu' albineloru. /
Și cântul păsăriloru. / R. /
Haide, rai, să ne-mpăcămu.
Haide, rai, să ne-mpăcămu. / R. /
Și-amândoi să nie iertămu.

(Doenel Vulc)

Doină

(se cântă din fluier și din gură)

La Sântă Măria Mare
La Sântă Măria Mare
Cobor oile la vale.
Și să duc și nu mai vin
Și să duc și nu mai vin
Pân' la Sfântul Constantin, măi.
„Da' voi brazi încetinațu,
Iar voi brazi înșetinațu
La șe foc vă legănațu'?”
„Și cum să nu ne legănăm,
Cum să nu ne legănăm,
Când noi sânguri rămânem.
Rămân stâni fără stăpâniu,
Rămân stâni fără stăpâni,
Și fără lătrat de câniu.
Strunguță făr' de oiță
Strunguță făr' de oiță
Și scaune făr' de băciță
Și scaune făr' de băciță
Munte fără oi mărunte.”

(Doenel Vulc)

Blojii

(obicei de aducere a ploii)

Loi, loi, dodoloi,
Dă, Doamne, o ploaie mare,
Să se ude drumu-ăl mare,
Că pământul s-o uscat,
Bucatili nu să fac,
Rodu' până-n podu',
Spicu' cât cuțâtu',
Aure și-argintu'!

(Saveta Ciovicaru)

Cu crucea

(obicei de aducere a ploii)

Ploaie, Doamne, ploaie,
De când n-ai ploiatu,
Câmpu' s-o uscatu,
Vitele-or săteatu
Ploaie, Doamne, ploaie,
De când n-ai ploiatu,
Ploaie cu șubăru'
Să duruie păru',
Ploaie cu găleata,
Să duruie vatra!

(Doenel Vulc)

Povestea lui Ignat

Era un om sărac care avea o droaie de copii. Și porc n-avea, sărmanul de el. Bani n-avea să cumpere. S-o dus la târg să cumpere și el cumva pă... datorie. O plecat la târg și la târg o găsit pă unu' cu nouă grăsunii. Grăsunii zicem la purceii care-s de-o jumătate de an, numa' buni de tăiat, când are și slănină așa, cât de cât, da' mai crudă, mai bună. Și o trecut p-acolo, o-ntrebat: „Dumneata cât ceri? Îi vinzi pe toți?” „Da, vând tot.” „Cât ceri apoi? N-ai putea să-mi dai pă așteptare, că nu am bani, sunt om sărac!” Persoana asta i-o zis așa: „Auzi! Eu ți-i dau pă toți. Nu-mi trăbă nici un leu. Dar să-mi dai ce nu știi dumneata că ai acasă.” S-o gândit omul: „Cum să nu știu eu ce am acasă!” Mai ales că demult oamenii nu aveau atâtea lucruri ca acuma. S-o gândit la unelte, s-o gândit la animale, s-o gândit la tot ce are... „Păi nu este ceva ca să nu știu eu.” „Da, zice, da, îți dau. Ne înțălegem, batem palma”. Să-nțăleg. „Cum te cheamă, unde

stai?” „Satu’ cutare, la casa cutare.” „Da’ eu nu vin, numa’ târziu. După cină. Cam după zece. Eu vin numa’ după cina mare. Numa’ atuncea viu și viu la fereastră ș-acolo îți strig niște cuvinte și tu să-mi răspunzi la ele. Și pe urmă... să-mi dai ce ne-am înțăles.” „Bine.” Omul, bucuros, vine cu porcii de la târg pă jos. Nouă grăsunii. Bucuria lui că aduce acasă la copii. Copiii or ieșit în calea lui. Care erau mai mărișori, că o avut și mai mărunți. „Băi, iote tata vine de la târg cu nouă porci și mama o mai născut un copil!” El n-o știut de copil! Știa că trăbă să fie, dar data nu se știa. Atuncea el s-o lovit cu palma: „Asta-mi cere omu’ ăla! Așa e, ăsta nu știu eu că-l am acasă.” S-o năcăjit... Vine-acasă năcăjit foarte mult. Nevasta s-o bucurat și ea, în starea în care era, că „o dat Dumnezeu ființă și iote, o adus și iel porci.” Da’ el, întristat. „Mă, da’ ce ești trist?” „Nu pot să fiu bucuros, pentru că...” și îi zice ce s-a întâmplat.

Mai târziu, spre sară, vin niște călători. „Nu faceți bine să ne primiți pe noapte? Suntem călători, nu ne primește nimeni.” Ei, ca oameni buni, chiar săraci fiind, îi primesc. Cine era? Mântuitoru’ Iisus Hristos, cu câțiva dintre ucenici. Ei așa umblau. Din loc în loc, poposeau unde îi primea, mulți nu-i primeau... „Bine. Veniți, vă las. Găsim noi loc de dormit, și ceva de cină, vom vedea.” „Da’ măi Ignate, de ce ești supărat?” „Doamne, cum să nu fiu supărat? Uite ce-am pățit.” I-o spus povestea. Cum o plecat la târg, cum o venit, cum... „Persoana aia, zice, mi s-a părut că-i suspectă. ăla n-o fost om care mi l-a luat. O cerut să-i dau ce nu știu eu că am acasă!” Zice Domnu’ Hristos: „Lasă, Ignate, nu fi supărat! Stai liniștit, că Eu vorbesc în locu’ tău.” ăsta era stăpânit de duh necurat. Pe vremea Mântuitorului erau destui. „Eu stau la geam și atunci când vine persoana respectivă, Eu vorbesc în locul tău, tu stai liniștit.” „Bine”. O trecut timpu’... Se trezesc că apare cutare. Zice persoana, care era o ființă a răului: „Ghici-mi-i ce-i unu?” I să răspunde dinăuntru: „Omu’ cu un ochi rău vede.” Bun. „Ghici-mi-și ce-i doi?” „Omu’ cu doi ochi bine vede.” „Ghici-mi-și ce-i trei?” „Caru’ cu trei roate rău mere.” De-afară, zice: „Tu ești, Doamne?” „Ignat, săracu’.” Bine! „Ghici-mi-și ce-i patru.” „Caru’ cu patru roate bine mere.” Răspundea la toate ghicitorile. „Ghici-mi-și ce-i cincii!” „Mâna cu cincii degete bine lucră.” „Da.” „Ghici-mi-și ce-i șase.” „Fluiera cu șese găuri bine zice.” „Ghici-mi-și ce-i șapte.” „Unde-s șapte fete-ntr-o casă, șezătoare deplină.” „Ghici-mi-și ce-i opt!” „La lină fântână mulți oameni s-adună.” „Ghici-mi-și ce-i nouă.” „Nouă grăsunii, să-i mânce Ignat sănătos!” Toate răspunsurile. „Ghici-mi-și șe-i zece.” Mântuitoru’ i-o zis: „Crăpi, diavole, în patrusprezece!” A crăpat. Ș-atuncea o rămas Ignat cu porcii. Și de-atuncea o rămas datina că la Ignat se taie porcii.

(Doenel Vulc)

Bibliografie selectivă

- Bonté, Pierre, Izard, Michel – *Dicționar de etnologie și antropologie*, Polirom, 1999
- Crăciun, Corneliu – *Metodica predării limbii și literaturii române în gimnaziu și în liceu*, Editura Emia, Deva, 2004
- Pop, Mihai, Ruxăndoiu, Pavel – *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1991
- Singer, Mihaela, Sarivan, Ligia... – *Ghid metodologic. Aria curriculară „Limbă și comunicare”*, S. C. Aramis Print s.r.l., București, 2002

Texte adunate de la Doenel Vulc, Viluca Stăncesc, Zinuca Gligor, Saveta Ciovicaru și selectate din

Densușianu, Ovid – *Graiul din Țara Hațegului*, București, Atelierele grafice Socec & Co., Societate Anonimă

Cuprins

CAPITOLUL I	
CURRICULUM LA DECIZIA ȘCOLII, premisă a învățământului modern	5
Cursul de Tradiții locale – între opțiune și necesitate	5
Tradiții locale în contextul dezvoltării durabile	6
CAPITOLUL II	
Cursul Tradiții locale	9
Principii și structură	9
Cursul Tradiții locale – conținut	12
Obiectivele operaționale ale cursului Tradiții locale	14
Tipuri de lecție ce pot fi folosite în predarea Tradițiilor locale	23
Structura lecției	24
Metode didactice recomandate în predarea Tradițiilor locale	26
Evaluarea în cadrul cursului de Tradiții locale	30
ANEXA I	
Mic dicționar de noțiuni fundamentale de etnologie	33
ANEXA II	
Fișă de informație	44
Fișă de observație directă	45
ANEXA III	46
Texte alese din Țara Hațegului	46
Cântarea bradului	46
Cântecul bradului	47
Cântecul miresei	48
Curcubeul	49
Colind de Cerb	49
Colind de fecior	50
Colind	50
Doină	51
Blojii	52
Cu crucea	52
Povestea lui Ignat	52
Bibliografie selectivă	54

